

SZILÁGYI MIHÁLY

A keresztény kultúra mint független társadalmi és politikai erő

Enyedi Zsolt: Politika a kereszt jegyében, Osiris Kiadó 1998, 177 p. (920 Ft)

Politika a kereszt jegyében. Térségünk szimbolikus és normatív elemekkel a kelletnél is erősebben megterhelt politikai kultúrájában ez a könyvcím olyan előítéleteket válthat ki az olvasóból, amelyek Enyedi Zsolt könyvét feleslegesen próbálnák célba venni. Enyedi tudományos munkát írt, a szó szigorú, deskriptív értelmében. Az olvasó semmi esetre sem tudja meg belőle, hogy mindaz, amit a szerző keresztény politikán ért, kívánatos vagy nem kívánatos-e, akár vallásos, akár nem vallásos szempontból. A könyvben megfogalmazott, empirikus anyaggal alaposan körülbástyázott általánosításokból viszont megérthető, hogy az össz-európai és a magyar pártrendszerekben a keresztény értékeken alapuló politika és az egyes keresztény egyházak viszonya hogyan alakult a pártrendszerek története során.

A szerző a keresztény – és ezen belül a katolikus – szubkultúra a társadalomtól, az egyháztól, az államtól és saját egyházától is független politikai törekvéseinek jelenségét mutatja be. Az evvel kapcsolatos irodalomra alapozva Enyedi a szubkultúrát úgy definiálja, mint egy adott értékrend köré szerveződő, társadalmon belüli társadalmat, amelyet a politikai pártok saját háttértársadalmukként és ezáltal tömegbázisukat használnak fel (Steininger, 1977). Oszlopról akkor beszélünk, ha a szubkultúra képes az egyén minden igényét intézményesen biztosítani, beleértve az egyén által követett értékrend politikai képviselőjét is (Bax, 1988). A katolikus, protestáns és szocialista alapon va-

ló oszloposodás Hollandiában, a katolikusok esetében a legsikeresebben Belgiumban fejlődött ki. Az oszloposodás erősen jellemző a Benelux államokra. Enyedi a keresztény politikán egyrészt a keresztény társadalmak mint szubkultúrák politikai cselekvésének viszonyrendszerét érti, másrészt mint az európai államok – Magyarországot is beleértve – katolikus szubkultúrájának politikai önszerveződését.

A könyv egy olyan kutatás eredményeit foglalja össze, amely a katolikus szubkultúrának mint független politikai cselekvőnek a problémáit és a történetét elemzi. Ebben az értelemben az a tény, hogy egy jól körülhatárolt öndefinícióval és intézményekkel rendelkező katolikus társadalom még a saját egyházának hivatalos politikájától is olykor függetlenné akar válni, azt mutatja, hogy az össztársadalmi életben a szubkultúrákat lehetséges sajátos entitásokként kezelni. A vizsgált európai államok katolikus szubkultúrái önálló politikai tényezőkként tudtak (és tudnak ma is) fellépni. A szubkultúrák független politikai identitásformálásának ez a jelensége a könyv központi problémája. Megemlítvén azt a katolikus álláspontot, miszerint a vallás nem magánügy (Conway, 1996), Enyedi úgy véli, hogy a katolicizmus eszmerendszere összeegyeztethető a közügyek, a politika iránti figyelemmel. Ugyanakkor véleménye szerint a katolicizmus politika iránti lehetséges affinitásából nem feltétlenül következik, hogy a katolikus közösségek valóban elkezdjenek intézményesen politizálni. A katolicizmus a politizálással összeegyeztethető eszmerendszer, de Enyedi szerint ettől még társadalmi-politikai erőként való megjelenése nem magától értetődő. Ennek megfelelően a katolikus szubkulturális politizálás külön kutatási területként kezelhető, azaz a katolikus szubkultúra egyfelől értékrendjében katolikus, másfelől nem feltétlenül, sőt nagyon sok esetben nem az egyházi politika mentén képviseli értékeit. Enyedi érvelése szerint a keresztény szubkultúrák akkor is képesek politikai cselekvőkként fellépni, amikor a háttérükben létező egyház vagy nem tud, vagy nem akar így tenni, vagy ezt nem várják el tőle.

A könyv több szinten is a keresztény politika sajátosságainak összehasonlító elemzése. Az egyik szint egy nyugat-európai párttörténeti összehasonlító vizsgálat. Ez a keresztény szubkultúra és az annak politikai megjelenítése mint általános probléma bemutatása. Ezt követi a katolikus nemzeti szubkultúrák és egyházuk, illetve a Vatikánnal való viszonyuk-történeti bemutatása. Végül a keresztény politikai képviselet rendszerváltás utáni bemutatása kerül sorra. Ennek kapcsán a szerző tesz egy kitérőt a keresztény politikai érdekképviselet kelet-európai és nyugat-európai változatának összehasonlítása érdekében. Ebből az elemzésből kiderül, hogy az előző évtizedek hivatalos ateizmusa milyen sajátos elemekkel gazdagította a keresztény szubkultúrák politikai törekvésének történetét.

A kutatás szerint a keresztény egyházak háttérben elhelyezkedő szubkultúrák közül leginkább a katolikus szubkultúrának sikerült mind az őt körülvevő társadalomtól, mind az államtól, mind pedig a saját egyházától függetlenné válnia. Mi több, minden olyan esetben, amikor a szubkultúrán belül valamilyen egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy a szubkultúrát képviselő egyházi vagy politikai testület valójában bitorolja a katolikus társadalom kultúrájának képviselőjét, a katolikus társadalom megvonta a bizalmat ezektől az intézményektől. Ez alól még olykor a Vatikán hivatalos politikája és egynémely kereszténydemokrata párt sem volt kivétel.

A katolikus és általában a keresztény értékeken alapuló politika zártságára, értékbeli függetlenségére utal az a tény is, hogy nem lehet valamilyen világi, politikai értékrend képviselőjének szisztematikus kísérőjeként tekinteni (Kalyvas, 1996). A könyvből kiderül, hogy a katolikus oszloposodás és a keresztény szubkultúra az ötvenes-hatvanas években volt a leginkább fejlett, de továbbra is az jellemzi, hogy országonként és pártrendszerenként hol inkább a politikai palettán létező baloldalhoz, hol pedig inkább a jobboldalhoz van közelebb. Egy összehasonlító vizsgálatból kiderülhet, hogy eszmei és intézményes függetlenségi törekvéseiből adódóan a keresztény politika az adott politikai rendszerben létező ideológiák között leginkább valamilyen metszésponton helyezkedik el. Enyedi szerint például a második világháború utáni szubkultúrát leginkább megjelenítő kereszténydemokrácia a liberalizmus és a szocializmus, az individualizmus és a kollektívizmus közötti teret igyekezett betölteni. A tömegpártok 19. századi kialakulásának idején a keresztény politika antiliberalis volt, és ez radikálisan csak a második világháború után változott meg, amikor a szubkultúrát vezető kereszténydemokrácia mind a kompromitálódott jobboldalhoz, mind pedig a baloldalhoz képest alternatívát nyújtott.

A keresztény politika bal- és jobboldal közötti ambivalenciájának van sajátos posztkommunista változata is. Az évtizedekig tartó egypártrendszer és a hivatalos ateista állami politika lehetetlenné tette a szubkulturális politika minden formáját. Ugyanakkor a keresztény politika számára elvesztett évtizedeket követő rendszerváltás után a kortárs nyugati viszonyokhoz képest korszerűtlen politikálás kezdődött. A keresztény politika a kommunizmus idején elszenvedett visszاسzorítása olyan politikai élményekkel társult, amelyek az újrakezdés időszakában a nacionalizmus és a jobboldal, egyes esetekben a szélsőjobboldal irányába sodorták a keresztény politikát. Ezt illusztrálja a lengyel és a magyar példa is. Enyedi értelmezése szerint a KDNP annyira közel került a jobboldalhoz, hogy megtörte a szubkulturális szinten belüli szolidaritást. Ez a katolikus társadalomban a bizalom mind nemzetközi, mind pedig hazai megvonását eredményezte (Enyedi, 1997).

A „metszéspontjelleg” könnyen magyarázható avval, hogy a keresztény politika elsősorban nem a politikai filozófiák nagy témáival kapcsolatban (például a nemzet vagy jólét) foglal állást. Továbbá vannak bizonyos témák, mint például az eutanázia, az abortusz és a békepolitika, amelyekre a keresztény politika sajátos módon válaszol. A kortárs angolszász konzervatív politika libertáriánusok által is vallott gondolatát, miszerint a társadalomban a piaci viszonyok morálisan legitim hierarchiát eredményeznek, a keresztény politikusok nagy többsége nem osztja. Ugyanakkor a keresztény jóléti modell idegenkedik az állami beavatkozástól, leginkább a szociális kapitalizmus típusú modellek híve (van Kersbergen, 1995). Elutasítja továbbá az autoriter konzervativizmus esetenkénti nacionalizmusát és a halálbüntetés iránti rokonszenvét.

A katolikus szubkultúra ezen függetlenségi törekvésének nagy és „sokféle” ára volt a párttörténet során. Különösen nagy problémát jelent ez manapság, amikor a választási kampány a „mindenkit megnyerni” „catch-all” típusú, alapvetően hatalom- és nem annyira értékcentrikus stratégiáját folytatja. A szubkultúra egyháza politikai szerepvállalás iránti lojalitása vagy az ettől való tartózkodás nagy feladvány a szubkultúra számára (és az adott egyház számára is). Napjaink politikai kultúrájában, amely elsősorban a szavazatok számának növelését tartja szem előtt, ezt tovább bonyolítja az a tény, hogy az előre definiált értékeket követő politika szükségképpen leszűkíti a lehetséges szavazók táborát, mert csak azokra tart igényt mint szavazókra, akikről biztosan tudja, hogy ugyanazt az értékrendet vállalják, amelyet maga a szubkulturális politika kíván megjeleníteni. Az ilyen szavazóbázis ugyanezen okok miatt sokkal megbízhatóbb, mint a pillanatnyi „issue”-ra vagyis a közélet legaktuálisabb problémáira átmenetileg érzékeny szavazók, akiket ugyanolyan könnyű elveszíteni, mint amilyen könnyű lehet a megnyerésük is egy adott pillanatban. Ebből a szempontból a szubkulturális politika és a nem szubkulturális politika között – különösen egy oszloposodott társadalomban – az az alapvető különbség, hogy az utóbbi szinte kizárólag a hatalom megszerzésének a technológiáját kultiválja, míg a szubkulturális értékeket felvállaló párt vagy érdekképviselő a hatalmi törekvéseknek csak az egységesen felvállalt értékvilág feltételei mellett enged utat. Enyedi szerint ilyen jellegzetességei miatt a szubkulturális politika valójában mindig kisebbségi politika, mert a vallás, az egyéni identitás és a közéleti szerep összekapcsolása eleve kisebbségi jelleget ölt.